

Dr Novak Vujičić*

NACIONALNO ISCRPLJENJE PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE KAO IZAZOV ZA INICIJATIVU „OTVORENI BALKAN“**

U predstojećem radu razmatra se jedan izazov za inicijativu „Otvoreni Balkan“ koji dolazi iz pravca prava intelektualne svojine. Reč je o mogućem nepovoljnom uticaju režima nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine koji trenutno postoje u državama članicama „Otvorenog Balkana“ na anticipirano slobodno kretanje robe u regionu. Naime, režimi nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine (koji su rasprostranjeno rešenje u državama regiona) onemogućavaju paralelnu trgovinu – uvoz robe pod zaštitom prava intelektualne svojine (to jest uvoz van „zvaničnih“ distributivnih tokova nosilaca prava) unutar regiona. Time oni idu direktno kontra uspostavljanja slobodnog regionalnog kretanja robe planiranog inicijativom „Otvoreni Balkan“. Cilj ovog rada jeste da skrene pažnju na datu problematiku, da je bliže pojasni, te da pokuša da ukaže na moguću pristup za njeno adresiranje.

Ključne reči: *Ischrpljenje prava intelektualne svojine. – Pravo intelektualne svojine. – Paralelna trgovina. – Paralelni uvoz. – „Otvoreni Balkan“.*

1. UVOD

Krajem 2019. godine predstavnici Srbije, Severne Makedonije i Albanije pokrenuli su inicijativu „Otvoreni Balkan“ s ciljem uspostavljanja slobodnog kretanja robe, usluga, ljudi i kapitala u našem regionu po uzoru na Evropsku uniju. Od tada je preduzet i veći broj koraka na realizaciji inicijative. Potpisano je više memoranduma o razumevanju i

* Autor je asistent Univerziteta u Beogradu – Pravnog fakulteta, novak.vujicic@ius.bg.ac.rs, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4747-7928> (Republika Srbija).

** Članak je nastao kao rezultat rada na projektu Univerziteta u Beogradu – Pravnog fakulteta *Savremeni problemi pravnog sistema Srbije* za 2023. godinu.

sporazuma o saradnji u pojedinačnim oblastima (poput oblasti pristupa tržištu rada, turizma, kulture, razmene poljoprivredne robe, snabdevanja životnim namirnicama i dr.).¹ Ipak, ne može se reći da se daleko odmaklo. Dosadašnji razvojni put inicijative pratio je niz prepreka – izazova (od pandemije izazvane kovidom 19, pa do manjka političke saglasnosti i stabilnosti u regionu, te do nepovoljnih spoljnih političkih uticaja). Ti nemali, (ako izuzmemo pandemiju izazvanu kovidom 19) mahom politički izazovi ne samo da su usporili inicijativu „Otvoreni Balkan“, nego su i njenu realizaciju učinili neizvesnom.² Uz sve to, kako je inicijativa „Otvoreni Balkan“ još uvek na svojim počecima, tek treba da se očekuju konkretniji nepolitički izazovi njene implementacije (pravni, tehnički i dr.), koji na red za rešavanje kod ovakvih međunarodnih poduhvata dolaze tek posle „smirivanja“ političke scene.

U predstojećem radu (ostavlja se politika po strani i) pokušava da se skrene pažnja baš na jedan takav mogući nepolitički izazov za implementaciju inicijative „Otvoreni Balkan“ koji dolazi iz pravca prava intelektualne svojine. Radi se o potencijalno nepovoljnom uticaju režima nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine koji trenutno postoje u državama članicama „Otvorenog Balkana“ na anticipirano slobodno kretanje robe u regionu. Analizi tog izazova biće posvećeni naredni redovi.

Koraci analize će biti sledeći. Prvo će se uopšteno pojasniti institut iscrpljenja prava intelektualne svojine (šta je, zašto postoji, koji su njegovi oblici). Zatim, u drugom koraku biće prezentovani postojeći režimi uređenja iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama i njihov mogući (negativni) uticaj na slobodno regionalno kretanje robe kome se teži inicijativom „Otvoreni Balkan“. Takođe, pokušaće da se ukaže i na eventualni pristup u adresiranju date problematike.

1 Za više o razvoju inicijative „Otvoreni Balkan“ vid. Privredna komora Srbije, „Put ka četiri slobode“, 2023, <https://pks.rs/open-balkan>, 10. 8. 2023.

2 Takvo stanje dobro ilustruje jedan od novinskih naslova aktuelnih u vreme pisanja našeg teksta. Vid. Jetmira Delia-Kaci, „Rama proglasio kraj Otvorenog Balkana, Vučić ‘ne vjeruje’, Skoplje bez reakcija“, Radio Slobodna Evropa, 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/otvoreni-balkan-zasto-zavrasio-edi-rama/32490131.html>, 10. 8. 2023.

2. ISCRPLJENJE PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE: OPŠTE NAPOMENE

Kod razjašnjavanja jednog pravnog instituta korisno je (bar okvirno) pružiti odgovore na sledeća pitanja: (1) šta je taj institut, (2) zašto postoji i (3) u kojim se oblicima javlja. Ta sistematika će se primeniti i ovde prilikom objašnjavanja instituta iscrpljenja prava intelektualne svojine.

2.1. Iscrpljenje prava intelektualne svojine: određenje

Prava intelektualne svojine ovlašćuju njihove nosioce da na isključiv način (to jest jedino oni) privredno iskorišćavaju svoja intelektualna dobra. Nosioци prava tako mogu drugima da dozvole ili zabrane privredno iskorišćavanje svojih intelektualnih dobara (proizvodnju, stavljanje u promet itd.). Ipak, nosiocima prava tu nisu potpuno „odrešene ruke“, nego za njih postoje određena ograničenja. Jedno od tih ograničenja jeste i institut iscrpljenja (konzumacije) prava (engl. *exhaustion of rights*).

Institut iscrpljenja prava je karakterističan za sva prava intelektualne svojine³ i tangira – ograničava isključivo ovlašćenje nosilaca prava da kontrolišu stavljanje u promet robe u kojoj su opredmećena njihova zaštićena intelektualna dobra (ovlašćenje da jedino oni mogu da prodaju primerke autorskih dela, primerke patentiranih pronalazaka, robu obeleženu žigom zaštićenim oznakama itd.). Iscrpljenje prava deluje na sledeći način: kada nosilac prava intelektualne svojine ili drugo lice uz njegovu dozvolu prvi put stavi u promet određeni primerak robe u kojoj je opredmećeno njegovo zaštićeno intelektualno dobro⁴ i treće lice stekne svojину na tom primerku, tada se isključivo ovlašćenje nosioca prava na stavljanje u promet „iscrpljuje“ (više ne važi) u odnosu na taj konkretan primerak robe.⁵ Stoga, novi vlasnik datog primerka robe, kao i svaki sledeći, mogu slobodno dalje (bez pribavljanja dodatne do-

3 Ipak, u radu će fokus biti na delovanju iscrpljenja prava kod tri centralna prava intelektualne svojine i to kod: autorskog prava, patenta i žiga.

4 Npr. primerak autorskog dela, primerak patentiranog pronalaska, primerak robe obeležene žigom zaštićenom oznakom itd.

5 Na ostalim primercima zaštićenog intelektualnog dobra nosilac prava zadržava isključivo ovlašćenje na stavljanje u promet (opet do njihovog prvog prometa koji za sobom povlači iscrpljenje).

zvole od nosioca prava) da stavljaju taj primerak robe u promet, a da ne dođe do povrede prava intelektualne svojine.⁶

Drugim rečima, institut iscrpljenja prava ograničava isključivo ovlašćenje na stavljanje u promet (koje se garantuje nosiocima prava intelektualne svojine) samo na radnju prvog stavljanja u promet – prve komercijalizacije određenog primerka zaštićenog intelektualnog dobra. Posledično, dalji promet konkretnog primerka ostaje slobodan (od prava intelektualne svojine) i za njega nije potrebno da se traži ovlašćenje od nosioca prava. U praksi to znači da su svi nivoi preprodaje, kao i tržišta korišćene – polovne robe u kojoj su materijalizovana zaštićena intelektualna dobra van domašaja nosilaca prava intelektualne svojine. Kontrola nosilaca prava se ne prostire na njih.

Tako, na primer, svako (od čitalaca ovog teksta) ko se našao u poziciji da prodaje polovni automobil ili polovni mobilni telefon⁷ osetio je direktno delovanje instituta iscrpljenja prava u praksi. Naime, kada ne bi postojao institut iscrpljenja prava, za te prodaje bilo bi potrebno da se pribave dozvole nosilaca prava intelektualne svojine. Ovako, te dozvole nisu potrebne.

2.2. Iscrpljenje prava intelektualne svojine: svrha

Nakon što je pojašnjeno šta je institut iscrpljenja prava, dolazimo do pitanja zašto on postoji, koja je njegova svrha. Najuoštenije

6 Pored same radnje stavljanja u promet datog primerka, oni su ovlašćeni da čine i povezane radnje kao što su na primer nuđenje, uvoz, skladištenje radi stavljanja tog primerka u promet. A kod patenta, novi vlasnici primerka pronalaska su ovlašćeni i da ga dalje privredno upotrebljavaju (budući i da je to isključivo ovlašćenje titulara patenta ograničeno iscrpljenjem prava). U domaćoj literaturi, za detaljnije o iscrpljenju prava, vid. na primer u: Slobodan M. Marković, Dušan V. Popović, *Pravo intelektualne svojine*, Beograd 2022, 62–63, 141, 166–167; o iscrpljenju autorskog prava u: Dušan Popović, „Iscrpljenje“ autorskog prava i srodnih prava, međunarodna trgovina i poslovanje na internetu“, *Pravna riječ* 37/2013, 69–81; o iscrpljenju patenta: Sandra Fišer, „Iscrpljenje prava nosioca patenta“, *Pravo i privreda* 5–8/2007, 657–666; o iscrpljenju žiga u: Siniša Varga, „Geografski opseg iscrpljenja žiga i paralelna trgovina u pravu Republike Srbije“, *Usluge i zaštita korisnika* (ur. Miodrag Mićović), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac 2015, 633–649.

7 U mobilnim telefonima i automobilima možemo da imamo opredmećeno više zaštićenih intelektualnih dobara poput patentiranog pronalaska, žigom zaštićene robne marke, industrijskog dizajna, autorskog dela itd.

govoreći, za institut iscrpljenja prava može da se kaže da je (značajan) deo balansne konstrukcije prava intelektualne svojine. Naime, prava intelektualne svojine su koncipirana (bar bi trebalo da budu) na liniji održivog balansa – kompromisa između interesa nosilaca prava i suprotstavljenih interesa šireg društva. S jedne strane, ona nosiocima prava daju isključivu kontrolu nad privrednim iskorišćavanjem njihovih intelektualnih dobara (kako bi im se omogućilo da ostvare odgovarajuću ekonomsku korist i time im se dao podsticaj da nastave dalje da stvaraju, odnosno da i dalje ulažu u stvaranje novih intelektualnih dobara). S druge strane, ta isključiva kontrola je ograničena na (minimalnu) meru koja ne ugrožava previše druge vitalne interese društva (kao što su slobodna konkurencija, pristup znanju, slobodan promet robe, zaštita prava svojine i dr.). Na taj način se postiže prihvatljiv balans u kome prava intelektualne svojine mogu na održiv način da se primenjuju (i uopšte postoje).

Institut iscrpljenja prava služi upravo postizanju tog balansa. On to čini time što ograničava – svodi domašaj isključivog ovlašćenja na stavljanje u promet (koje se garantuje nosiocima prava intelektualne svojine) na nivo prihvatljiv za sve. Taj prihvatljivi nivo jeste (kao što smo napred pojasnili) isključiva kontrola nosioca prava intelektualne svojine ograničena samo na prvo stavljanje u promet – prvu komercijalizaciju primerka njegovog intelektualnog dobra.

Može se reći da je takvo limitiranje domašaja isključivog ovlašćenja na stavljanje u promet (na prvu radnju stavljanja u promet) iznađeno kao održiva balansna opcija iz dva ključna razloga. Prvo, njime se nosiocima prava (ipak) ostavlja dovoljno prostora da prisvoje adekvatnu ekonomsku korist od stavljanja u promet primeraka svojih intelektualnih dobara, budući da mogu da se ponašaju kao monopolisti kod određivanja prve cene. Uzima se da je to dovoljan stimulans za nosioce prava da nastave dalje da stvaraju – ulažu u stvaranje novih intelektualnih dobara.⁸ Drugo, tako postavljeno limitiranje, stopirajući domašaj prava intelektualne svojine kod radnje prvog stavljanja u promet, u

8 S. M. Marković, D. V. Popović, *op. cit.*, 63; V.K. Pathak, „Intellectual Property Rights and Parallel Trade: Debate on National Versus International Exhaustion of Rights“, *Contemporary Issues in International Law – Environment, International Trade, Information Technology and Legal Education* (eds. B.C. Nirmal, Rajnish Kumar Singh), Springer Nature Singapore Pte Ltd., Singapore 2018, 349–350.

dovoljnoj meri uvažava i interes šireg društva za obezbeđivanjem slobodnog (konkurentskog) prometa robe.⁹ Ono za (šire) društvo „oslobađa“ dalji promet robe od prava intelektualne svojine. Njime se tako delovanje prava intelektualne svojine kao „remetilačkog faktora“ za slobodan promet robe (i u opšte za slobodnu konkurenciju) minimizuje (stavlja „pod kontrolu“).¹⁰

Dakle, da sumiramo, svrha instituta iscrpljenja prava jeste da pomaže balansu, a time i održivosti primene isključivog ovlašćenja na stavljanje u promet primeraka intelektualnih dobara garantovanog nosiocima prava intelektualne svojine. Kada on ne bi postojao prilikom svakog stavljanja u promet određenog primerka zaštićenog intelektualnog dobra bilo bi potrebno da se traži dozvola nosioca prava intelektualne svojine na tom dobru. Takva situacija bi logično bila neodrživa – preopterećujuća za slobodan promet robe i preveliko narušavanje slobodne konkurencije. Zarad zaštite privatnih interesa nosilaca prava, neopravdano bi se išlo previše kontra javnih interesa. Stoga, trebalo bi da nam je jasan značaj (svrhe) instituta iscrpljenja prava intelektualne svojine kao neophodnog „korektora“ isključivog ovlašćenja (priznatog nosiocima prava) na stavljanje u promet primeraka njihovih intelektualnih dobara.

9 Vid. recimo S. Fišer, *op. cit.*, 659–660.

10 Treba da se skrene pažnja da se institut iscrpljenja prava u pravu žiga pravda i pozivanjem na osnovnu funkciju žiga, a to je funkcija ukazivanja na poreklo robe ili usluge. Ukazuje se da je ta funkcija zadovoljena kada nosilac prava prvi put stavi u promet konkretni primerak robe obeležen žigom zaštićenom oznakom, jer kupac dobija istinitu informaciju o poreklu tog primerka robe. Stoga, nema potrebe da nosilac prava zadrži kontrolu nad stavljanjem u promet tog primerka (vid. na primer Lionel Bently, Brad Sherman, *Intellectual Property Law*, Oxford 2009, 943). Takođe, treba da se ima u vidu, da se u teoriji opravdano naznačava da se institutom iscrpljenja prava rešava i konflikt prava intelektualne svojine s pravom svojine na primerku predmeta u kome je opredmećeno određeno intelektualno dobro (vid. recimo S. Varga (2015), *op. cit.*, 633–634). Dodatno o tematici (ekonomske) svrhe instituta iscrpljenja prava pogledati i: Slobodan M. Marković, „The Exhaustion of Intellectual Property Rights in the Context of International Free Trade Agreements“, *Legal Implications of Trade Liberalization Under SAAS and CEFTA* (ed. Dušan V. Popović), University of Belgrade Faculty of Law, Belgrade 2018, 140–143.

2.3. Iscrpljenje prava intelektualne svojine: oblici

Prava intelektualne svojine važe teritorijalno – zasebno i pod drugačijim uslovima u svakoj državi.¹¹ Tako, među državama mogu da se sretanu različiti oblici (režimi, vrste, sistemi) regulisanja i primene instituta iscrpljenja prava intelektualne svojine.¹² Najznačajnija razlika u pristupu država kod postavljanja instituta iscrpljenja prava odnosi se tu na definisanje teritorijalnog opsega njegovog delovanja. Zbog toga će o njoj ovde biti više reči. Pri tome, ta razlika je i od ključne važnosti za centralno pitanje našeg rada (uticaja postojećih režima nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama na inicijativu „Otvoreni Balkan“).

U zavisnosti od teritorijalnog opsega delovanja koji države priznaju iscrpljenju prava intelektualne svojine mogu da se razlikuju tri njegova osnovna oblika – režima: (1) nacionalno, (2) regionalno i (3) međunarodno iscrpljenje prava.¹³

Kod nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine teritorijalni opseg delovanja iscrpljenja prava je najuže određen – vezan je za teritoriju domaće države. Iscrpljenje prava tu nastaje i deluje u okviru jedne domaće države. Zato se i zove nacionalno („domaće“) iscrpljenje prava (engl. *national exhaustion*). Naime, nacionalno iscrpljenje prava nastupa kada nosilac prava ili lice koje on ovlasti stave u promet na teritoriji domaće države primerke robe pod zaštitom prava intelektualne svojine. Da bi došlo do nacionalnog iscrpljenja prava uslov je dakle, da su nosilac prava ili lice koje je on ovlastio stavili u promet konkretnu robu pod zaštitom prava intelektualne svojine na teritoriji domaće države. Posledično, van delovanja nacionalnog iscrpljenja prava ostaje

11 Prava industrijske svojine se i priznaju – registruju posebno u svakoj državi (regionu), dok se na autorsko pravo i srodna prava paralelno primenjuju režimi zaštite država u kojima se iskorišćavaju autorska dela i predmeti srodnopravne zaštite.

12 Posredstvom međunarodnih konvencija uređenje prava intelektualne svojine je u velikoj meri harmonizovano, pa i unifikovano gledano na globalnom nivou. Ipak, iscrpljene prava je jedna od onih oblasti u kojoj se nije daleko odmaklo sa harmonizacijom. Pogledati Siniša Varga, „Geografski opseg iscrpljenja subjektivnih prava intelektualne svojine u međunarodnim izvorima prava i dokumentima međunarodnih organizacija“, *XXI vek – vek usluga i uslužnog prava* (ur. Miodrag Mićović), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac 2016, 185–205.

13 Vid. na primer *ibid.*, 186.

sva originalna roba pod zaštitom prava intelektualne svojine koja je legalno voljom nosioca prava stavljena u promet u inostranstvu. Ta roba stoga ne sme da se uveze i stavi u promet u domaćoj državi (koja prihvata „teritorijalno usko postavljeno“ nacionalno iscrpljenje prava) bez prethodne dozvole nosioca („domaćeg“) prava.

Širi teritorijalni opseg važenja ima regionalno iscrpljenje prava intelektualne svojine. Njegov teritorijalni opseg se prostire na određeni region – carinsku uniju ili zonu slobodne trgovine. Tako ono nastaje kada primerak robe u kome je opredmećeno neko intelektualno dobro voljom nosioca prava bude stavljen u promet na teritoriji određenog regiona i važi na teritoriji celog tog regiona. Najpoznatiji primer je tu regionalno iscrpljenje prava intelektualne svojine koje se primenjuje na teritoriji Evropskog ekonomskog prostora. Regionalno iscrpljenje prava može da se posmatra i kao prošireno nacionalno iscrpljenje prava, budući da i kod njega teritorijalni opseg važenja iscrpljenja prava ostaje limitiran – lokacijski vezan (samo sada za ekonomski povezan region, a ne za pojedinačnu državu). Ono, takođe, izuzima iz svog domašaja originalne primerke robe koji su legalno voljom nosilaca prava stavljani u promet van determinisane teritorije država regiona.

Poslednji i najšire postavljeni režim iscrpljenja prava koji se može sresti među državama jeste međunarodno iscrpljenje prava. Za nastupanje međunarodnog iscrpljenja prava dovoljno je da voljom nosioca prava dođe do prometa robe bilo gde u svetu. Teritorijalni opseg važenja iscrpljenja prava tu nije uslovljen – vezan lokacijom stavljanja u promet robe. Međunarodno iscrpljenje prava pokriva sve primerke robe u kojoj su materijalizovana intelektualna dobra koji su legalno, voljom nosioca prava, stavljani u promet negde u svetu (bilo da je to domaća država ili država s drugog kraja sveta). Logična posledica toga jeste da nosioci prava ne mogu da se protive uvozu i stavljanju u promet u domaćoj državi originalne robe prethodno legalno stavljene u promet u inostranstvu (jer je i ona sada pokrivena iscrpljenjem prava). Države koje prihvataju međunarodno iscrpljenje prava jasno je najviše ograničavaju isključivu kontrolu nosilaca prava nad stavljanjem u promet robe pod zaštitom prava intelektualne svojine.

Sada nakon što su pojašnjena tri osnovna režima instituta iscrpljenja prava i razlika među njima u teritorijalnom opsegu važenja, kao logično se nameće pitanje: koja je, odnosno koje su praktične posledice opisane razlike? Odgovor na to pitanje je sledeći: ključna posledica date

razlike u teritorijalnom opsegu važenja naznačenih oblika iscrpljenja prava jeste u obimu tzv. paralelne trgovine/uvoza (robe pod zaštitom prava intelektualne svojine) koji se dozvoljava.¹⁴ Da bi taj odgovor bio jasniji korisno je kratko pojasniti šta se podrazumeva pod paralelnom trgovinom.¹⁵

Paralelna trgovina, uopšteno govoreći, predstavlja svaki uvoz i stavljanje u promet (preprodaju) u državi uvoznici originalne robe van distributivnih tokova proizvođača i/ili ovlašćenog prodavca, to jest paralelno s njima. Drugim rečima, kod paralelne trgovine imamo situaciju da neko legalno pribavlja originalnu robu u inostranstvu i potom je uvozi i preprodaje u domaćoj državi paralelno sa „zvaničnim“ kanalima distribucije. Do paralelne trgovine dolazi u situacijama kada proizvođači/ovlašćeni prodavci prodaju istu robu u različitim državama po različitim cenama (skuplje u jednim, a jeftinije u drugim). To stvara prostor za paralelne trgovce koji kupuju takvu robu u državama u kojima je ona jeftinija i uvoze je i prodaju u državama gde je skuplja – paralelno (konkurentno) sa kanalima distribucije proizvođača/ovlašćenih prodavaca.¹⁶

Ono što je za nas bitno jeste da paralelna trgovina po pravilu potpada pod „zonu“ delovanja prava intelektualne svojine.¹⁷ Razlog za to leži u činjenici da je predmet paralelne trgovine često (ako ne i najčešće) roba koja je pod zaštitom prava intelektualne svojine. Stoga, prava intelektualne svojine na paralelnu trgovinu gledaju kao na jedan od oblika privrednog iskorišćavanja (stavljanja u promet) primeraka zaštićenih intelektualnih dobara (koji je načelno rezervisan za nosioce prava). Tu sada dolazimo do instituta iscrpljenja prava i njegove veze sa paralelnom trgovinom. Ta veza se može označiti kao veza direktna korelacije, a evo i zašto. Prava intelektne svojine (kako što smo konstatovali) garantuju nosiocima prava isključivo ovlašćenje da kontrolišu

14 Vid., između ostalog, S. Varga (2015), *op. cit.*, 633–635.

15 Paralelna trgovina je predmet interesovanja više pravnih oblasti, pre svega međunarodnog trgovinskog prava, prava konkurencije i prava intelektualne svojine. U našem radu se ona prevashodno posmatra iz ugla prava intelektualne svojine.

16 Vid. European Commission, *Glossary of Terms Used in EU Competition Policy – Antitrust and Control of Concentrations*, Brussels 2002, 36; Bojan Ristić, Dušan V. Popović, Boris Begović, *Glosarijum prava konkurencije*, Beograd 2021, 104.

17 Pogledati, recimo, S. Varga (2015), *op. cit.*, 635–637.

stavlanje u promet primeraka njihovih intelektualnih dobara. To njihovo ovlašćenje je pak ograničeno institutom iscrpljenja prava na prvu radnju stavljanja u promet. Po nastupanju iscrpljenja prava stavljanje u promet konkretnih primeraka intelektualnih dobara tako postaje nezavisno od kontrole nosilaca prava. Otuda, budući da paralelna trgovina podrazumeva stavljanje u promet primeraka intelektualnih dobara koje se pri tome odvija van kontrole (paralelno sa distributivnim tokovima) nosilaca prava, delovanje instituta iscrpljenja prava je neophodan uslov za njeno (legalno) odvijanje. Dodatno, kako paralelnu trgovinu karakteriše prekogranični promet robe ona je direktno uslovljena i širinom (prekograničnošću) teritorijalnog opsega delovanja instituta iscrpljenja prava. Što je širi teritorijalni opseg iscrpljenja prava intelektualne svojine priznat u nekoj državi, korelativno je širi i obim u kome je dozvoljena paralelna trgovina u toj državi, te i obrnuto.

Za paralelnu trgovinu/uvoz najpovoljniji je tako režim međunarodnog iscrpljenja prava (kao najširi), srednje rešenje je regionalno iscrpljenje prava, dok je (najuže) nacionalno iscrpljenje prava najrigoroznija opcija. Kod međunarodnog iscrpljenja prava nakon prvog stavljanja u promet robe nosilac prava gubi kontrolu nad prometovanjem date robe za ceo svet, te tako nema prepreka za paralelnu trgovinu tom robom. Paralelna trgovina je tu dozvoljena u najširem obimu (bez ograničenja iz pravca prava intelektualne svojine).¹⁸ Nadalje, kod regionalnog iscrpljenja prava paralelna trgovina je takođe dozvoljena, ali je ograničena samo na region (grupu država) unutar koga deluje regionalno iscrpljenje prava. Naposljetku, kod nacionalnog iscrpljenja prava mogućnost paralelne trgovine originalnom robom koja potpada pod zaštitu prava intelektualne svojine je u potpunosti isključena. Nacionalno iscrpljenje prava (kao što je napred naznačeno) podrazumeva da iscrpljenje prava nastupa tek kada nosilac prava (ili lice koje on ovlasti) stavi u promet konkretni primerak robe u domaćoj državi. S obzirom na to, svaki uvoz (kao prvo stavljanje u promet u domaćoj državi) robe obuhvaćene zaštitom prava intelektualne svojine potpada pod kontrolu nosioca prava. Bez dozvole nosioca prava, nema uvoza takve robe. Ne ostavlja se dakle mesta za paralelnu trgovinu/uvoz – nego sav uvoz mora da se odvija preko distributivnih kanala nosilaca prava.¹⁹

18 S. M. Marković (2018), *op. cit.*, 140.

19 *Ibid.*

Predočena korelacija između teritorijalnog opsega delovanja iscrpljenja prava intelektualne svojine i obima dozvoljenosti paralelne trgovine može se prikazati i tabelarno:

Tabela 1.

Korelacija različitih režima iscrpljenja prava i paralelne trgovine

	Međunarodno iscrpljenje prava	Regionalno iscrpljenje prava	Nacionalno iscrpljenje prava
Paralelna trgovina/ uvoz robe pod zaštitom prava intelektualne svojine	Dozvoljena bez ograničenja	Dozvoljena samo unutar regiona	Nije dozvoljena

Izvor: autor

Kod postavljanja teritorijalnog opsega iscrpljenja prava intelektualne svojine, države se upravo i vode svojim preferencijama za dozvoljavanjem paralelne trgovine. A kako se domaće okolnosti, a time i interesi država za omogućavanjem paralelne trgovine razlikuju, različiti su i teritorijalni opsezi iscrpljenja prava intelektualne svojine za koje one optiraju. Države koje žele da zabrane ili pak ograniče paralelnu trgovinu opredeliće se tako za nacionalno, odnosno regionalno iscrpljenje prava intelektualne svojine. Dok će države koje žele da dozvole paralelnu trgovinu birati međunarodno iscrpljenje prava.

U suštini pri definisanju teritorijalnog opsega iscrpljenja prava i time određivanja obima dozvoljenosti paralelne trgovine, države (opet) balansiraju između zaštite interesa nosilaca prava intelektualne svojine (kojima više odgovara zabrana/ograničavanje paralelne trgovine) i zaštite drugih suprotstavljenih domaćih javnih interesa, poput interesa za nesmetanim prometom robe, za zaštitom potrošača, za zaštitom konkurencije itd. (kojima liberalizovanje paralelne trgovine može da ide u prilog).²⁰ Koja će strana pri tom balansiranju da prevagne, zavisiće od domaćih okolnosti konkretne države, između ostalog: veličine i strukture njenog tržišta; stanja konkurencije na njenom tržištu; da li je reč o državi neto izvoznici ili uvoznici intelektualne svojine i drugih faktora. Načelno

20 S. Varga (2015), *op. cit.*, 637–643; S. M. Marković (2018), *op. cit.*, 143–149.

polazište je da što je domaće tržište manje, nepovoljnije strukture, konkurencije slabijeg intenziteta, usmerenije na uvoz robe pod zaštitom prava intelektualne svojine, to se proširenje teritorijalnog opsega iscrpljenja prava za konkretnu državu čini kao povoljnija opcija. Zato se ukazuje da nerazvijene države i države u razvoju (po pravilu neto uvoznice intelektualne svojine) imaju veći interes za međunarodnim iscrpljenjem prava, a razvijene države (često neto izvoznice intelektualne svojine) su naklonjenije nacionalnom ili regionalnom iscrpljenju prava.²¹

Dodatno, kako se u teoriji posebno ističe, nacionalno iscrpljenje prava (zabrana paralelne trgovine) ima veći legitimitet kod patenta i autorskog prava (budući da se njima štiti stvaralaštvo/ulaganje u stvaralaštvo). Kod žiga, zbog njegove drugačije osnovne funkcije – koja se ogleda u ukazivanju oznakom na poreklo robe ili usluge, manje je prostora za pravdanje zabrane/ograničavanja paralelne trgovine, a time i nacionalnog/regionalnog iscrpljenja prava. Naime, funkcija žiga na ukazivanje na poreklo robe se ostvaruje onog momenta kada nosilac prava prvi put stavi u promet robu obeleženu njegovom zaštićenom oznakom, bez obzira na državu u kojoj je to učinio.²²

Naposletku, (zbog teme našeg rada) posebno treba istaći aranžmane spoljnotrgovinske saradnje država kao jedan od bitnih faktora za postavljanje teritorijalnog opsega iscrpljenja prava intelektualne svojine. Naime, države koje žele da obezbede slobodnu prekograničnu trgovinu, imaju podsticaj da optiraju za liberalniji režim iscrpljenja prava od nacionalnog. Nacionalno iscrpljenje prava deluje faktički kao necarinska barijera za slobodan uvoz²³ i zbog toga je nespojivo sa aranžmanima država o slobodnoj (prekograničnoj) trgovini. Potonje treba posebno da imamo u vidu u nastavku naše analize uticaja režima iscrpljenja prava intelektualne svojine država članica na inicijativu „Otvoreni Balkan“.

21 S. Varga (2015), *op. cit.*, 646–647; pogledati i V.K. Pathak, *op. cit.*, 357–358.

22 S. M. Marković (2018), *op. cit.*, 147–148; Irene Calboli, „Trademark Exhaustion in the European Union: Community-Wide or International? The Saga Continues“, *Marquette Intellectual Property Law Review* 6(1)/2002, 47–48.

23 Vid. recimo u: S. Varga (2015), *op. cit.*, 643; S. M. Marković (2018), *op. cit.*, 140.

3. POSTOJEĆI REŽIMI ISCRPLJENJA PRAVA INTELKTUALNE SVOJINE U DRŽAVAMA ČLANICAMA I NJIHOV MOGUĆI UTICAJ NA INICIJATIVU „OTVORENI BALKAN“.

Nakon što smo se bliže upoznali sa institutom iscrpljenja prava intelektualne svojine, možemo sada da se upustimo u centralni deo naše analize koji treba da nam razjasni kako postojeći režimi iscrpljenja prava intelektualne svojine država članica mogu da utiču na slobodno (regionalno) kretanje robe planirano inicijativom „Otvoreni Balkan“. Centralni deo analize će biti podeljen u dva dela. U prvom delu ćemo prezentovati postojeće režime iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama, da bismo zatim u drugom delu ispitali njihovu interakciju sa inicijativom „Otvoreni Balkan“.

3.1. Postojeći režimi iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama

Države članice „Otvorenog Balkana“ uređuju iscrpljenje tri centralna prava intelektualne svojine (autorskog prava, patenta i žiga) uglavnom na nivou zakona. Pri tome, kod određivanja teritorijalnog opsega iscrpljenja prava one većinski optiraju za režim nacionalnog iscrpljenja prava.

Tako, kada je u pitanju iscrpljenje autorskog prava, sve tri države, Srbija, Severna Makedonija i Albanija, prihvataju nacionalno iscrpljenje autorskog prava.²⁴ To znači da bi nastupilo iscrpljenje autorskog

24 Zakon o autorskom i srodnim pravima – ZASP Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – odluka US i 66/2019, čl. 21, st. 3; Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima Severne Makedonije (*Закон за авторскојто право и сродније права, Службен весник на Република Македонија*, бр. 115/10, 140/10, 51/11, 147/13, 154/15 и 27/16), čl. 29, st. 5; Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima Albanije (*Law No. 35/2016 on Copyright and Related Rights Act*, verzija na engleskom jeziku sa sajta Svetske organizacije za intelektualnu svojinu, <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/586134>, 24.9.2023), čl. 27, st. 3–5 (poslednje izmene zakona su bile 2022, ali odredbe o iscrpljenju prava su ostale nepromenjene). U odredbama zakona Severne Makedonije i Albanije kojima se definiše iscrpljenje autorskog prava stoji samo da ono nastupa prvim stavljanjem u promet primerka dela, a ne naznačava se lokacija na kojoj mora doći do prvog prometa. Ipak, izričito se navodi da se iscrpljenje prava ne odnosi na ovlašćenje na uvoz primeraka

prava u tim državama konkretni primerak autorskog dela mora biti vo-
ljom nosioca prava stavljen u promet na domaćoj teritoriji.

Slična je situacija i sa iscrpljenjem patenta. Nacionalno iscr-
pljenje patenta je propisano zakonom u Srbiji i u Albaniji.²⁵ Severna
Makedonija je tu izuzetak, budući da ona uopšte zakonom ne uređuje
iscrpljenje patenta.²⁶ Određivanje teritorijalnog opsega iscrpljenja pa-
tenta je stoga ostavljeno sudskoj praksi.²⁷

Pređočeno opredeljenje država regiona za nacionalno iscrpljenje
autorskog prava i patenta, u svakom slučaju, nije iznenađujuće. Ono
prati postojeće evropske tendencije koje, bar za sada, nisu naklonjene
režimu međunarodnog iscrpljenja prava.

Za razliku od iscrpljenja autorskog prava i patenta, u slučaju
definisanja teritorijalnog opsega iscrpljenja žiga imamo izraženije ra-
zlike među državama članicama „Otvorenog Balkana“. S jedne strane,
imamo Srbiju koja prihvata međunarodno iscrpljenje žiga.²⁸ S druge
strane, su Severna Makedonija²⁹ i Albanija koje prihvataju nacionalno

-
- autorskih dela. Potonje, s obzirom na efekat (onemogućavanje paralelne trgov-
ine/uvoza), upućuje da se radi o režimima nacionalnog iscrpljenja prava.
- 25 Zakon o patentima – ZP Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 99/2011, 113/2017 – dr.
zakon, 95/2018, 66/2019 i 123/2021, čl. 22; Zakon o industrijskoj svojini Al-
banije (*Law No. 9947/2008 on Industrial Property* verzija na engleskom jeziku
sa sajta Svetske organizacije za intelektualnu svojinu, [https://wipolex-res.wipo.
int/edocs/lexdocs/laws/en/al/al069en.pdf](https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/al/al069en.pdf), 24.9.2023, sa izmenama do 2014. go-
dine), čl. 39 (poslednje izmene zakona su bile 2021. godine, ali nisu obuhvatile
odredbe o iscrpljenju prava).
- 26 Pogledati Zakon o industrijskoj svojini Severne Makedonije (mak. Закон за
индустриската сопственост, *Службен весник на Република Македонија*,
бр. 21/2009, 24/2011, 12/2014, 41/2014, 152/2015, 53/2016, 83/2018 и
31/2020), čl. 25–126 (u pitanju su odredbe kojima se uređuje materija pat-
enta).
- 27 Mi, u ovom trenutku, nemamo saznanja da li su sudovi u Severnoj Makedoniji
zauzeli generalno primenjiv stav po pitanju iscrpljenja patenta.
- 28 Zakon o žigovima – ZŽ Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 6/2020, čl. 53.
- 29 U slučaju iscrpljenja žiga u Severnoj Makedoniji treba dati dodatnu napo-
menu. Tu imamo specifičnu situaciju da uprkos tome što je zakonom izričito
propisano nacionalno iscrpljenje žiga, postoje odluke tamošnjih sudova ko-
jima je presuđeno da paralelni uvoz robe obeležene žigom zaštićenim oznaka-
ma ne predstavlja povredu žiga. Tako postoji određena diskrepanca između
slova zakona i njegove primene. Jelena Petrović, „Parallel imports in Serbia:
Then and Now“, *Lexology*, 2023, [https://www.lexology.com/library/detail.
aspx?g=490223e5-69a1-49fe-b8f0-a599fc23f21c](https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=490223e5-69a1-49fe-b8f0-a599fc23f21c), 25. 9. 2023. (pogledati deo tek-
sta koji se odnosi na iscrpljenje žiga u Severnoj Makedoniji).

iscrpljenje žiga.³⁰ Ova neujednačenost je jedno vreme bila prekinuta i to u periodu od 2013. do 2020. godine kada je i u Srbiji važno nacionalno iscrpljenje žiga. Ipak, Srbija se vratila međunarodnom iscrpljenju žiga kao primerenijoj opciji za njeno tržište. To je učinjeno nakon više apelovanja domaće Komisije za zaštitu konkurencije da je primena nacionalnog iscrpljenja žiga u Srbiji dovela do neopravdanog narušavanja slobodne tržišne utakmice i time negativno uticala na dobrobit domaćih potrošača.³¹

Iscrpljenje tri centralna prava je na sličan način uređeno i u Bosni i Hercegovini i u Crnoj Gori kao potencijalnim članicama „Otvorenog Balkana“. U Bosni i Hercegovini nacionalno iscrpljenje prava važi za autorsko pravo i patent, a za žig se primenjuje (kao i u Srbiji) međunarodni režim iscrpljenja prava.³² S druge strane, Crna Gora prihvata nacionalno iscrpljenje kako autorskog prava i patenta, tako i žiga.³³

Dodatno, treba skrenuti pažnju da sve države regiona, kao kandidati za članstvo u Evropskoj uniji, imaju obavezu da po pristupanju u članstvo prihvate regionalno iscrpljenje prava koje važi u okviru Evropskog ekonomskog prostora. U Srbiji je, na primer, u domaćim

30 Zakon o industrijskoj svojini Severne Makedonije, čl. 209; Zakon o industrijskoj svojini Albanije, čl. 158.

31 Posebno je bilo problematično to što je zbog nacionalnog iscrpljenja žiga, odnosno zabrane paralelnog uvoza cena određene inostrane robe široke potrošnje (koja nije imala odgovarajući domaći supstitut) bila veća na domaćem tržištu u odnosu na cenu iste te robe na tržištima drugih zemalja. Više o uvođenju i primeni nacionalnog iscrpljenja žiga u Srbiji, kao i vraćanju na međunarodno iscrpljenje vid. u: Novak Vujičić, „Introduction of the Regime of National Exhaustion of Trademark Rights in Serbia: Emerging Competition Policy Concern“, *WIPO-WTO Colloquium Papers, Volume 10 (2019)* (eds. Frederick M. Abott *et al.*), World Intellectual Property Organization (WIPO), World Trade Organization (WTO), Geneva 2020, 237–254. i Vlada Republike Srbije, Predlog Zakona o žigovima – Obrazloženje, 2019, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2019/2973-19%20-LAT.pdf, 24. 9. 2023, 45–46.

32 Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 63/2010, čl. 71; Zakon o patentu, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 53/2010, čl. 76; Zakon o žigu, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 53/2010, čl. 51.

33 Zakon o autorskom i srodnim pravima, *Službenom listu CG*, br. 37/2011, 53/16 i 145/21, čl. 42; Zakon o patentima, *Službeni list CG*, br. 42/15, 2/17 i 146/21, čl. 46; Zakon o žigu, *Službeni list CG*, br. 72/10, 44/12, 18/14, 40/16, 2/17 i 3/23, čl. 15 i 65a.

zakonima iz oblasti prava intelektualne svojine već izričito propisana primena regionalnog iscrpljenja prava, ali pod odložnim uslovom (ako i kada Srbija pristupi Evropskoj uniji).³⁴

Radi bolje preglednosti, prezentovani režimi iscrpljenja tri centralna prava intelektualne svojine, koji trenutno važe u državama članicama i potencijalnim članicama „Otvorenog Balkana“, prikazani su i u predstojećoj tabeli:

Tabela 2.
Postojeći režimi iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama regiona

	Nacionalno iscrpljenje prava	Međunarodno iscrpljenje prava
Autorsko pravo	Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija	/
Patent	Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija	/
Žig	Albanija, Crna Gora i Severna Makedonija	Bosna i Hercegovina i Srbija

Izvor: autor

3.2. Mogući uticaj postojećih režima iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama na inicijativu „Otvoreni Balkan“

Jedan od ciljeva kome se teži inicijativom „Otvoreni Balkan“ jeste uspostavljanje slobodnog kretanja robe unutar našeg regiona.³⁵ Ovde je sada zadatak da se razmotri uticaj postojećih režima iscrpljenja prava intelektualne svojine koji se primenjuju u državama regiona na

34 Samostalni članovi Zakona o izmenama i dopunama ZASP Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 66/2019, čl. 70; Samostalni članovi Zakona o izmenama i dopunama ZP Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 95/2018, čl. 61; ZŽ, čl. 112, st. 4.

35 Vid. Memorandum o razumevanju o trgovinskim olakšicama, potpisan u okviru inicijative „Otvoreni Balkan“, jul 2021, https://api.pks.rs/storage/assets/Memorandum_o_razumevanju_o_trgovinskim_olaksicama1.pdf, 24. 9. 2023, čl. 1.

ostvarivanje tog cilja. To jest, da se ispita da li ti režimi iscrpljenja prava intelektualne svojine mogu i u kojoj meri biti izazov za realizaciju planiranog slobodnog regionalnog kretanja robe.

Kao što je u prethodnom potpoglavlju ustanovljeno, u državama regiona primat imaju režimi nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine. Takvo stanje stvari, kao što se i da naslutiti iz dosadašnjeg izlaganja, nije povoljno za slobodno regionalno kretanje robe anticipirano inicijativom „Otvoreni Balkan“. Nacionalno iscrpljenje prava (pri-setimo se) onemogućava paralelnu trgovinu robom pod zaštitom prava intelektualne svojine i zbog toga faktički deluje kao necarinska barijera slobodnoj (prekograničnoj) trgovini. U kontekstu inicijative „Otvoreni Balkan“ to znači sledeće: sve dok imamo režime nacionalnog iscrpljenja prava u državama članicama, slobodna (prekogranična) trgovina robom pod zaštitom prava intelektualne svojine može da bude ograničena. Nosioци prava će tu uvek moći, pozivajući se na nacionalno iscrpljenje prava, da segmentišu regionalno tržište i da svoju robu plasiraju isključivo putem svojih „zvaničnih“ kanala distribucije u državama regiona.

Stoga, čini se nespornim da postojeći režimi nacionalnog iscrpljenja prava država članica mogu da budu prepreka – da negativno utiču na slobodno regionalno kretanje robe kome se teži inicijativom „Otvoreni Balkan“. Zato, ako se želi, da se inicijativa „Otvoreni Balkan“ u potpunosti razvije, jasno je da se mora nekako adresirati data problematika. Samo je pitanje kako to učiniti.

Smisleno je tu uzor za rešavanje tražiti u pravu Evropske unije, budući da je i inače inicijativa „Otvoreni Balkan“ koncipirana po ugledu na nju. Evropska unija se i sama suočila sa istim problemom – potencijalnim negativnim uticajem delovanja režima nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine država članica na promet robe na njenom unutrašnjem tržištu. Taj problem je adresiran – rešen uvođenjem („čuvenog“) regionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine unutar Evropskog ekonomskog prostora. Regionalno iscrpljenje tu podrazumeva sledeće: kada nosilac prava stavi u promet primerak robe pod zaštitom prava intelektualne svojine na teritoriji jedne od država članica dolazi do iscrpljenja prava koje važi za teritoriju celog Evropskog ekonomskog prostora (svih članica). Na taj način se

omogućava slobodna (paralelna) trgovina robom pod zaštitom prava intelektualne svojine unutar Evropskog ekonomskog prostora.³⁶

Dakle, ako bi se države članice „Otvorenog Balkana“ i u ovom slučaju ugledale na Evropsku uniju i one bi ovde mogle da optiraju za regionalno iscrpljenje prava intelektualne svojine.³⁷ Takvo rešenje se i čini kao suvislo. Samo upitno je koliko je realno očekivati da se jedno takvo novo (balkansko) regionalno iscrpljenje prava uspostavi u praksi, budući da bi njegovo uspostavljanje bilo kako politički, tako i pravno gledano izuzetno komplikovano. Pre svega, za realizovanje takvog novog regionalnog iscrpljenja prava neophodna je velika politička volja. A jaka politička volja je, kao što znamo, do sada poprilično manjkala kod inicijative „Otvoreni Balkan“. Pored toga, tu je i pravna problematika uvođenja, regulisanja i primene/sprovođenja takvog novog regionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine. Više pitanja se tu nameće za pravnike. Da li izmeniti sve nacionalne zakone u državama članicama koji regulišu iscrpljenje prava intelektualne svojine kako bi se uvelo novo regionalno iscrpljenje prava? Ili pak to učiniti na nadnacionalnom/međunarodnom nivou, recimo zajedničkim multilateralnim sporazumom država članica? Zatim, kako uklopiti – postaviti to regionalno iscrpljenje prava država „Otvorenog Balkana“ u odnosu na anticipirano regionalno iscrpljenje prava Evropske unije (ako države regiona budu različitim tempom pristupale Evropskoj uniji)? Kako ujednačiti praksu državnih organa i sudova država članica u pogledu primene novog regionalnog iscrpljenja prava?³⁸ Na nijedno od predloženih

- 36 Regionalno iscrpljenje prava je afirmisano kroz praksu Suda pravde Evropske unije (prvi put u predmetu *Deutsche Grammophon v Metro SB*, br. predmeta C-78/70, presuda od 8. juna 1971. godine) i Evropske komisije tumačenjem odredaba Osnivačkih ugovora o zabrani kvantitativnih ograničenja uvoza država članica. Pri tome, ono je izričito uneto i u odredbe pojedinih uredbi i direktiva Evropske unije iz oblasti prava intelektualne svojine. Dato regionalno iscrpljenje prava važi i za nadnacionalna (žig Evropske unije, komunitarni dizajn i dr.) i nacionalna prava intelektualne svojine država članica. Više o regionalnom iscrpljenju prava u Evropskom ekonomskom prostoru vid. Dušan Popović, *Isključiva prava intelektualne svojine i slobodna konkurencija*, Beograd 2012, 177–179.
- 37 Naravno, Srbija i Bosna i Hercegovina nemaju potrebe za tim u pravu žiga, budući da tu već primenjuju međunarodno iscrpljenje.
- 38 Omogućavanje regionalne paralelne trgovine robom pod zaštitom prava intelektualne svojine će doneti sa sobom i određene probleme – sporove nosilaca prava sa paralelnim trgovcima. Rešavanje tih sporova – problema bi trebalo da

pitanja (a tu pitanjima nije kraj) ne može baš lako da se odgovori. Pri tome, i kada se iznađe odgovor, još će biti teže da se postigne konsenzus država članica „Otvorenog Balkana“ povodom njega.³⁹

Sve u svemu, nakon predočenog, za kraj možemo da konstatujemo da postojeći režimi nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama (i potencijalnim članicama) predstavljaju ozbiljan izazov za realizovanje željenog slobodnog kretanja robe unutar „Otvorenog Balkana“. Rešavanje tog izazova zahtevaće veće angažovanje regionalnih aktera zaduženih za realizovanje inicijative „Otvoreni Balkan“.⁴⁰

bude ujednačeno u svim državama članicama. Ako se opet osvrnemo na primer Evropske unije možemo upravo da vidimo ozbiljnost problematike koju je regionalna paralelna trgovina donela sa sobom (posebno u sektoru trgovine farmaceutskim proizvodima). Kako ta problematika nije predmet ovog rada, više o njoj vid. u: *Ibid.*, 177–204.

39 Kao još jedna od mogućih opcija za adresiranje datog problema negativnog uticaja postojećih režima nacionalnog iscrpljenja prava na slobodno kretanje robe unutar regiona jeste prelazak država članica „Otvorenog Balkana“ na međunarodno iscrpljenje prava. Realizacija te opcije se u ovom trenutku čini još manje izvesnom. Mada, u pravu žiga ona bi bila sasvim opravdana (što pokazuje primer Srbije). Isto tako, i van prava žiga, međunarodno iscrpljenje prava dobija sve veći primat gledano na globalnom nivou. U tom kontekstu vid. WIPO – Standing Committee on the Law of Patents, *Draft Reference Document on the Exception Regarding the Exhaustion of Patent Rights*, SCP/34/3, Geneva 2022, https://www.wipo.int/edocs/mdocs/scp/en/scp_34/scp_34_3.pdf, 24. 9. 2023, 14, 18 i 24.

40 Treba skrenuti pažnju i na to da inicijativa „Otvoreni Balkan“ nije jedini aranžman usmeren na podsticaj slobodne trgovine u našem regionu. Već duže vreme (od 2007. godine) aktuelan je Centralnoevropski ugovor o slobodnoj trgovini (engl. *Central European Free Trade Agreement*, CEFTA). U kontekstu teme naše analize zanimljivo je da je u okviru CEFTA aranžmana u junu 2023. godine usvojena Odluka o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine. Kako je saopšteno medijima, jedan od problema koji se tom odlukom adresira, jeste upravo usklađivanje režima iscrpljenja žiga i prava zaštite industrijskog dizajna između CEFTA članica kako bi se olakšala slobodna trgovina. Navedeno dodatno ukazuje na značaj problematike kojom se bavimo u ovom radu. CEFTA, „CEFTA Agreed Two New Important Decisions“, 2023, <https://cefta.int/news/cefta-agreed-two-new-important-decisions/>, 23.9.2023; Novosadski reporter, „Zašto su prava intelektualne svojine (IPR) važna za podsticanje trgovine između CEFTA Strana?“, 2023, <https://www.nsreporter.rs/2023/03/zasto-su-prava-intelektualne-svojine-ipr-vazna-za-podsticanje-trgovine-izmedju-cefta-strana/>, 23. 9. 2023. Pogledati i S. M. Marković (2018), *op. cit.*, 152–155.

4. ZAKLJUČAK

U prethodnim redovima razmotren je uticaj postojećih režima iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama (kao i potencijalnim članicama) „Otvorenog Balkana“ na slobodno regionalno kretanje robe kome se teži tom inicijativom. Predočeno je da države regiona kao dominantno rešenje prihvataju režim nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine (osim Srbije i BiH u pravu žiga) i ispitano je šta to konkretnije može da znači za inicijativu „Otvoreni Balkan“.

Nacionalno iscrpljenje prava, kao što je pojašnjeno, predstavlja najnepovoljniju opciju iscrpljenja prava za slobodnu (prekograničnu) trgovinu robom pod zaštitom prava intelektualne svojine. Naime, ono podrazumeva da iscrpljenje prava važi samo za robu koju je nosilac prava stavio u promet u domaćoj državi, dok za originalnu robu koju je stavio u promet u inostranstvu ne važi. Tako je za uvoz i dalju preprodaju te inostrane originalne robe u domaćoj državi potrebna dodatna dozvola nosioca prava. Drugim rečima, nacionalno iscrpljenje prava intelektualne svojine onemogućava paralelnu trgovinu – uvoz originalne robe pod zaštitom prava intelektualne svojine van „zvaničnih“ distributivnih tokova nosioca prava. Ono tako faktički deluje kao necarinska barijera za slobodan uvoz robe obuhvaćene zaštitom prava intelektualne svojine i time ide direktno kontra tendencijama slobodne prekogranične trgovine – slobodnog kretanja robe između država.

Imajući u vidu navedeno, jasno je da primena nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama „Otvorenog Balkana“ može da podriva realizaciju anticipiranog slobodnog kretanja robe unutar našeg regiona. Zbog toga, primenu nacionalnog iscrpljenja prava intelektualne svojine u državama članicama treba posmatrati kao ozbiljan izazov za inicijativu „Otvoreni Balkan“ koji će morati da se adresira.

U radu je ukazano da bi uspostavljanje novog regionalnog – „Otvoreni Balkan“ iscrpljenja prava intelektualne svojine (opet po uzoru na Evropsku uniju) tu moglo da bude potencijalno rešenje koje bi omogućilo slobodnu regionalnu (paralelnu) trgovinu robom pod zaštitom prava intelektualne svojine. Ipak, uvođenje takvog novog regionalnog iscrpljenja prava bi zahtevalo ne samo pravničku dovitljivost

(prilikom njegove normativne postavke i primene), nego i mnogo veću političku volju relevantnih aktera država regiona od one koju smo do sada imali prilike da vidimo kada je u pitanju inicijativa „Otvoreni Balkan“.

Novak Vujičić, PhD

Lecturer at the University of Belgrade – Faculty of Law

NATIONAL EXHAUSTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AS A CHALLENGE FOR THE OPEN BALKAN INITIATIVE

Summary

In the following paper, we will discuss the possible adverse impact that the regimes of national exhaustion of intellectual property rights, currently applied in the member states, could pose to the Open Balkan initiative. The regimes of national exhaustion of intellectual property rights (implemented in the region) block parallel imports (trade) of the protected goods within the region, i.e., the imports of the protected goods outside the official distribution channels established by the rightholders. Consequently, they impede the establishment of the regional free movement of goods anticipated by the Open Balkan initiative. The aim of our paper is to shed light on this challenge facing the Open Balkan initiative and indicate a possible approach for addressing it.

Key words: *Exhaustion of Intellectual Property Rights. – Intellectual Property Rights. – Parallel trade. – Parallel imports. – Open Balkan.*

LITERATURA

Bently L., Sherman B., *Intellectual Property Law*, Oxford 2009.

Calboli I., „Trademark Exhaustion in the European Union: Community-Wide or International? The Saga Continues“, *Marquette Intellectual Property Law Review* 6(1)/2002, 47–86.

- European Commission, *Glossary of Terms Used in EU Competition Policy – Antitrust and Control of Concentrations*, Brussels 2002.
- Fišer S., „Iscrpljenje prava nosioca patenta“, *Pravo i privreda* 5–8/2007, 657–666.
- Marković S. M., „The Exhaustion of Intellectual Property Rights in the Context of International Free Trade Agreements“, *Legal Implications of Trade Liberalization Under SAAS and CEFTA* (ed. D. V. Popović), University of Belgrade Faculty of Law, Belgrade 2018, 139–155.
- Marković S. M., Popović D. V., *Pravo intelektualne svojine*, Beograd 2022.
- Pathak V.K., „Intellectual Property Rights and Parallel Trade: Debate on National Versus International Exhaustion of Rights“, *Contemporary Issues in International Law – Environment, International Trade, Information Technology and Legal Education* (eds. B.C. Nirmal, R. K. Singh), Springer Nature Singapore Pte Ltd., Singapore 2018, 347–358.
- Petrović J., „Parallel imports in Serbia: Then and Now“, *Lexology* 2023.
- Popović D., *Isključiva prava intelektualne svojine i slobodna konkurencija*, Beograd 2012.
- Popović D., „Iscrpljenje“ autorskog prava i srodnih prava, međunarodna trgovina i poslovanje na internetu“, *Pravna riječ* 37/2013, 69–81.
- Privredna komora Srbije, „Put ka četiri slobode“, 2023, *Privredna komora Srbije – veb-sajt*, <https://pks.rs/open-balkan>, 10.8.2023.
- Ristić B., Popović D, V., Begović B., *Glosarijum prava konkurencije*, Beograd 2021.
- Varga S., „Geografski opseg iscrpljenja žiga i paralelna trgovina u pravu Republike Srbije“, *Usluge i zaštita korisnika* (ur. M. Mićović), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac 2015, 633–649.
- Varga S., „Geografski opseg iscrpljenja subjektivnih prava intelektualne svojine u međunarodnim izvorima prava i dokumentima međunarodnih organizacija“, *XXI vek – vek usluga i uslužnog prava* (ur. M. Mićović), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac 2016, 185–205.

Vujičić N., „Introduction of the Regime of National Exhaustion of Trademark Rights in Serbia: Emerging Competition Policy Concern“, *WIPO-WTO Colloquium Papers, Volume 10 (2019)* (eds. F. M. Abott *et al.*), World Intellectual Property Organization (WIPO), World Trade Organization (WTO), Geneva 2020, 237–254.

Article history:

Received: 30. 9. 2023.

Accepted: 20. 11. 2023.